

Asiantuntijalausunto HE 247/2020 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain eräiden säännösten sekä oikeusapulain 17 a §:n kumoamisesta

Siirtolaisuusinstituutti pitää kannatettavina esityksen tavoitteita, kansainvälistä suojelua hakevien oikeusturvan ja perus- ja ihmisoikeuksien vahvistamista ja oikeusavun yhdenmukaistamista muihin asiaryhmiin. Ehdotukset rajoitteiden poistamisesta avustajan osallistumiselle turvapaikkapuhutteluun ja valitusaikeiden palauttaminen normaalipituisiksi tukevat näitä tavoitteita.

Esityksen tavoitteena on myös turvata asiantuntevien yksityisten avustajien saatavuus jatkossakin muuttuvissa olosuhteissa. Tätä tavoitetta tukee ehdotus, että avustajien palkkioperusteet palautetaan tuntiperusteisiksi, kuten on muissakin asiaryhmissä. Tämä on Siirtolaisuusinstituutin mielestä aiheellinen muutos; niin ikään on hyvä, että siirtymäsäännöstä on tältä osin täsmennetty.

Hallintovaiheen oikeusapu taattava

Ei kuitenkaan ole varmaa, että palkkioperusteiden palauttaminen tuntiperusteiseksi on riittävä kannustin yksityisille avustajille, jotka esityksen mukaan eivät edelleenkään voisi hoitaa hallintovaiheen oikeusapua muuten kuin poikkeustapauksissa. Yksityisten avustajien työn kannalta on ollut mielekkäämpää avustaa turvapaikanhakijaa prosessin alusta asti kuin se, että hakija tulee heidän asiakkaakseen kiireisessä valitusvaiheessa.

Epävarmaa on myös se, riittävätkö julkisten oikeusaputoimistojen resurssit kaikkien turvapaikanhakijoiden avustamiseen hallintovaiheessa turvapaikkapuhuttelujen lisääntyessä nykyisestä, etenkin kun, kuten esityksessä sanotaan, hänen tulisi hyvän asianajajatavan mukaan arvioida, että hän voi hoitaa asian kaikki vaiheet mukaan lukien mahdollisen valituksen. Ellei näin ole, on tärkeää, että hakija ohjataan heti alkuvaiheessa sellaisen avustajan puoleen, joka voi avustaa päämiestänsä koko prosessin ajan.

Julkisten oikeusavustajien resurssit

Siirtolaisuusinstituutti suosittelee, että laki hyväksytään nyt esitetyssä muodossa mahdollisimman nopeasti, mutta julkisten oikeusavustajien resurssien riittävyyttä seurataan tarkasti ja yksityisten avustajien roolia arvioidaan tarvittaessa uudelleen.

Esityksessä on esitetty arvioita tarvittavasta lisäresurssista julkisille oikeusaputoimistoille. Niiden perustana on arvio siitä, että vuosittainen turvapaikanhakijoiden määrä olisi noin 4000, ja että 80 % heistä eli 3200 hakee

oikeusapua. Nykytilan osalta esityksessä on todettu, että vuosina 2015 - oikeusapupäätöksiä tehtiin 66 % hakemusten määrästä. Syy siihen, että kolmannes turvapaikanhakijoista jätti hakematta oikeusapua, oli tutkitusti tiedon puute oikeudesta oikeusapuun hallintovaiheessa. Siirtolaisuusinstituutti painottaa, että on tärkeää turvata se, että jokainen turvapaikanhakija on tietoinen oikeudestaan oikeusapuun ja avustajan merkityksestä turvapaikkaprosessissa. Näin toimittaessa olisi syytä varautua 80 prosenttia suurempaan oikeusapupäätösten osuuteen suhteessa turvapaikkahakemuksiin. On myös selvää, että turvapaikanhakijoiden määrä vaihtelee vuosittain ja voi myös nousta arvioitua korkeammaksi, kuten esityksessäkin on todettu. Avustajaresurssit on pystyttävä turvaamaan myös tässä tilanteessa.

Lisäresurssin tarvetta arvioitaessa on myös otettu lähtökohdaksi, että lakimuutoksen jälkeenkään avustajat eivät ole mukana puhuttelussa, ellei se ole tarpeen. Resurssitarvearviossa avustajan osallistumien puhuttelujen enimmäismääräksi onkin arvioitu 1900 vuonna 2021 ja 2500 vuonna 2022 kokonaismääräksi arvioidun 3200 puhuttelun sijasta. Maahanmuuttoviraston arvion mukaan ennen 2016 tehtyjä muutoksia avustaja oli mukana turvapaikkapuhuttelussa hyvin usein. Vaikuttaa siltä, että avustajan osallistumista vaativien turvapaikkapuhuttelujen määrä on arvioitu esityksessä jonkin verran alakanttiin. Siirtolaisuusinstituutti pitää ehdottoman tärkeänä, että ratkaisu puhutteluun osallistumisesta tehdään yksinomaan turvapaikanhakijan tuen tarpeen pohjalta ilman että resurssien puute rajoittaa osallistumista. Tästä syystä on tarpeen seurata sitä, kuinka kattavasti avustajat osallistuvat puhutteluihin, millaisin perustein ratkaisu tehdään ja riittävätkö resurssit osallistumiseen aina kun se on tarpeen.

Lakimiesten pätevyys

Esityksessä mainitaan, että hallitusohjelman mukaan osana turvapaikanhakijoiden oikeusturvan parantamista on se, miten varmistetaan turvapaikanhakijoita avustavien lakimiesten pätevyys ja huolellisuus. Tämän kerrotaan olevan tätä kokonaisuutta täydentävää, ja asiaa valmistellaankin parhaillaan oikeusministeriössä. Siirtolaisuusinstituutti pitää tätä tulevaa täydennystä hyvin tärkeänä.

Siirtymäsäännökset

Siirtolaisuusinstituutti on tyytyväinen, että esitystä on muutettu siirtymäsäännösten osalta aikaisemmin antamamme lausunnon mukaisesti ja että oikeusapulain oikeusavun palkkioperustetta koskeva muutos koskisi lain voimaan tulon jälkeen tehtäviä palkkiovaatimuksia.

Lausunnon laatimiseen ovat osallistuneet:

Outi Lepola, Jaana Palander ja Saara Pellander

